

PAPER DETAILS

TITLE: DOGRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI ILE ISTIHDAM ARASINDAKI ILISKI:
1989-2011 DÖNEMİ İÇİN TÜRKİYE ÖRNEĞİ

AUTHORS: Gülbahar ÜÇLER,Oktay KIZILKAYA,Ümit BULUT

PAGES: 17-30

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/56725>

DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI İLE İSTİHDAM ARASINDAKİ İLİŞKİ: 1989-2011 DÖNEMİ İÇİN TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Gülbahar Üçler

Ahi Evran Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü

Yrd. Doç. Dr.

gulbahar_boyaci@hotmail.com

Oktay Kızılkaya

Ahi Evran Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü

Yrd. Doç. Dr.

okizilkaya@ahievran.edu.tr

Ümit Bulut

Ahi Evran Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü

Arş. Gör.

ubulut@ahievran.edu.tr

Özet

Bu çalışmanın amacı Türkiye’de doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının istihdam üzerindeki etkilerini araştırmaktır. Bu amaç doğrultusunda, 1989:Q1-2011:Q1 dönemi verileriyle ARDL eşbütünleşme yöntemi uygulanmıştır. Test sonuçları Türkiye’de doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının istihdam üzerinde etkisinin olmadığını göstermektedir. Türkiye’ye gelen doğrudan yabancı sermaye yatırımları daha çok birleşme ve satın alma faaliyetlerinden oluştuğu için bu sonucun elde edildiği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları, İstihdam, ARDL Yöntemi

Alan Tanımı: Uluslararası Finans, Makro İktisat (İktisat)

THE RELATIONSHIP BETWEEN FOREIGN DIRECT INVESTMENTS AND EMPLOYMENT: THE CASE OF TURKEY FOR THE PERIOD 1989-2011

Abstract

The purpose of this study is to investigate the effects of foreign direct investments on employment in Turkey. For this purpose, ARDL cointegration method is employed by utilizing the data covering 1989:Q1-2011Q1. The results show that foreign direct investments do not have any effects on employment in Turkey. It is thought that these results are obtained because of the fact that foreign direct investments that come to Turkey mainly consist of merging and purchasing activities.

Keywords: *Foreing Direct Investments, Employment, ARDL Method*

Jel Code: *E24, F41*

1. GİRİŞ

Günümüzde özellikle bilgisayar teknolojisinin gelişmesi, finansal piyasalarda yaşanan yenilikler ve ülkelerin sermaye hareketlerinin önündeki engelleri kaldırması ülkelerin finansal piyasalarının bütünleşmesi sonucunu doğurmuştur. Öte yandan, çok uluslu şirketler (ÇUŞ) olarak adlandırılan girişimler ise ana merkezlerinin bulunduğu ülkenin yanı sıra, özellikle işgücünün ve doğal kaynakların ucuz ve kâr beklentilerinin yüksek olduğu ülkelere yönelmektedir. Uluslararası sermaye hareketlerinin ve çok uluslu şirketlerin etkinliğinin arttığı bu sistem, artık iyi bilindiği üzere, küreselleşme olarak adlandırılmaktadır. Küreselleşme çağında ülkeler yabancı sermayeyi çekmek için yoğun gayret içine girmiş olup, Türkiye dahil pek çok gelişmekte olan ülke bu amaca yönelik olarak yasal ve idari düzenlemeler gerçekleştirmiştir.

Türkiye’de nüfus artışları, teknolojik değişmeler nedeniyle emek gücüne olan ihtiyacın azalması ve nitelikli eleman ihtiyacı gibi sebeplerden ötürü işsizlik gündemin üst sıralarında yer almaya devam etmektedir. Bu bakımdan Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde işsizlik oranlarının düşürülmesinde ÇUŞ’lar tarafından yapılan yabancı yatırımların katkılarının olumlu olması arzu edilmektedir. İstihdam dışında doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının teknoloji, yönetim bilgisi, finansman kaynağı alanlarında da olumlu katkı yapması istenmektedir.

Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının büyük bir çoğunluğunun satın alma ya da birleşme faaliyetlerinden oluştuğu Türkiye’de doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının istihdamı etkileyip etkilemediği ve eğer etkiliyorsa hangi yönde etkilediği belirsizdir. Bu çalışmada doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının istihdam üzerindeki etkisi araştırılmaktadır. Türkiye için 1989:Q1-2011:Q1 dönemi verileri zaman serileri analizi yöntemleri ile incelenecektir. Çalışmanın geri kalanı şu şekildedir: Literatür özetinin yer aldığı bölümden sonraki bölümde model ve veri seti tanıtılacaktır. Yöntem ve ampirik bulguların ardından sonuç kısmında bulgulara ilişkin bir değerlendirme yapılacaktır.

2. LİTERATÜR ÖZETİ

Ernst (2005), 1990’lı ve 2000’li yılların verilerine bakarak Arjantin, Brezilya ve Meksika’da doğrudan yabancı yatırımların sektörler bazında istihdama etkilerini incelemiş ve doğrudan yabancı yatırımların bu ülkelerde istihdama katkı yapmadığını gözlemlemiştir. Mickiewicz vd. (2000), 1993-1996 dönemi verilerini kullanarak Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Slovakya ve Estonya’da doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının istihdam düzeyini etkileyip etkilemediğini incelemiş ve olumlu etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Yazarlar en büyük etkinin ise Macaristan’da olduğunu belirtmişlerdir. Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının istihdamı olumlu yönde etkilediğini ortaya koyan diğer bazı çalışmalar Jayaraman ve Singh (2007), Chang (2007) ve Ajaga ve Nunnenkamp (2008)’a aittir. Jayaraman ve Singh (2007), Fiji ekonomisine ait 1970-2003 dönemi verilerinden yararlanarak ve ARDL eşbütünleşme ve Granger nedensellik analizlerini kullanarak Fiji’de doğrudan yabancı yatırımların istihdamı

olumlu etkilediği sonucuna ulaşmışlardır. Tayvan ekonomisine yönelik doğrudan yabancı yatırımların işsizliği azalttığı sonucuna ulaşan Chang (2007), analizini VAR yöntemiyle ve 1981-2003 dönemi verilerini kullanarak gerçekleştirmiştir. Agaja ve Nunnenkamp (2008) ise, 1977-2011 dönemi verilerini kullanarak ABD’de istihdamın doğrudan yabancı yatırımlardan etkilenip etkilenmediğini araştırmıştır. Johansen eşbütünleşme ve Toda-Yamamoto Granger nedensellik testlerini kullanan ve 1977-2011 dönemi verilerinden yararlanan yazarlar, istihdamın doğrudan yabancı sermaye yatırımlarından etkilendiğini ortaya koymuştur.

Bu konuda Türkiye ekonomisi üzerine yapılan çalışmalarda ise genellikle doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının istihdamı etkilemediği sonucuna ulaşılmıştır. Örneğin; Ekinci (2011) 1980-2010 dönemi verileriyle ve Sandalcılar (2012) de 1980-2011 dönemi verileriyle ve Johansen eşbütünleşme ve Granger nedensellik analizlerini kullanarak bu sonuca ulaşırlarken; Saray (2011), aynı sonuca ARDL modelini ve 1970-2009 dönemi verilerini kullanarak ulaşmıştır. Peker ve Göçer (2010), 2000-2009 dönemi verilerini ve ARDL modelini kullanarak uzun dönemde doğrudan yabancı yatırımların istihdamı etkilemediğini ve kısa dönemde ise doğrudan yabancı yatırımların cari dönemde işsizliği artırırken, iki dönem sonra azalttığı sonucuna ulaşmışlardır. Yazarlar, bu sonucu yabancı şirketlerin Türkiye’deki işletmeleri satın aldıktan sonra başlangıçta eleman çıkarırken, zamanla konjonktüre bağlı olarak yeni personel istihdam etmelerine bağlamışlardır. Doğrudan yabancı yatırımların istihdamı olumsuz etkilediği sonucuna ulaşan diğer bir çalışma ise Vergil ve Ayaş (2009)’a aittir. Yazarlar, imalat sanayi, mali aracı kuruluşlar, toptan ve perakende ticaret ve madencilik ve taşocağı sektörlerine ait 1992-2006 dönemi verilerinden faydalanmışlar ve yöntem olarak panel eşbütünleşme testini ve panel DOLS tahmin edicisini kullanmışlardır. Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının istihdam düzeyini olumsuz yönde etkilemesinin nedeni olarak yazarlarca ortaya sürülen neden ise, Türkiye’ye gelen doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının büyük bir kısmının birleşme ve satın alma faaliyetlerinden oluşmasıdır.

3. MODEL VE VERİ SETİ

Çalışmada istihdam düzeyi; doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının, tüketici fiyatları endeksinin ve reel efektif döviz kurunun¹ bir fonksiyonu olarak tanımlanmaktadır. Model şu şekildedir:

$$\ln \text{EMPLY}_t = \beta_0 + \beta_1 \ln \text{FDI}_t + \beta_2 \ln \text{CPI}_t + \beta_3 \ln \text{REXC}_t + u_t \quad (1)$$

Burada; $\ln \text{EMPLY}_t$ 15 yaşından büyük çalışan sayısının/istihdam düzeyinin (bin kişi) logaritmik formu, $\ln \text{FDI}_t$ Türkiye ekonomisine yönelik doğrudan yabancı sermaye yatırımları girişinin (milyon USD) logaritmik formu, $\ln \text{CPI}_t$ tüketici fiyatları endeksinin logaritmik formu, $\ln \text{REXC}_t$ reel efektif döviz kurunun logaritmik formu ve u_t ise hata terimidir. Değişkenler arasındaki ilişkiyi belirlemek için Türkiye ekonomisine ait 1989:Q1-2011:Q1 dönemi verileri kullanılacaktır. Reel efektif döviz kuru ve doğrudan yabancı yatırımlara ilişkin veriler Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın (TCMB) Elektronik Veri Dağıtım Sistemi'nden alınmıştır. İşgücü miktarına ilişkin veriler Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)'nden, tüketici fiyatları endeksinin verileri ise IFS (International Financial Statistics)'den derlenmiştir.

Esas olarak doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının istihdam üzerine etkisinin incelendiği bu çalışmada tüketici fiyatları endeksi ve reel döviz kuru kontrol değişkenler olarak modele dahil edilmiştir.

3. YÖNTEM VE BULGULAR

Seriler arasındaki ilişkiyi test etmeden önce analize dahil edilen serilerin durağanlıkları incelenmelidir. Durağanlık tespiti için kullanılan yöntemler

¹ Nominal efektif döviz kuru, bir ülkenin ulusal parasının ticari partnerlerinin ulusal paralarından oluşan ağırlıklandırılmış bir sepet karşısındaki değerini göstermektedir. Reel efektif döviz kuru ise, nominal efektif kur endeksindeki nispi fiyat hareketlerinin arındırılmasıyla hesaplanmaktadır. Reel efektif döviz kurundaki bir yükselme (düşme), ülke parasının yabancı paralar karşısında değer kazandığını (kaybettiğini) göstermektedir.

korelogram analizi ve/veya birim kök analizidir. Çalışmada değişkenlerin birim kök analizleri Dickey ve Fuller (1981) tarafından önerilen Geliştirilmiş Dickey Fuller (ADF) ve Phillips ve Perron (1989) tarafından geliştirilen Phillips-Perron (PP) testi kullanılarak yapılmıştır.

Modelde kullanılan verilerin durağan olmaması ampirik sonuçları saptırabildiğinden sahte regresyon sorununa yol açabilir. Serilerin durağan olmaması durumunda t ve F sınama sonuçları geçerliliğini kaybetmektedir. Dolayısıyla, durağan olmayan zaman serileriyle yapılan analizlerin anlamlı olabilmesi ve gerçek ilişkileri yansıtabilmesi, ancak bu zaman serileri arasında bir eşbütünleşme ilişkisinin olmasıyla mümkün olmaktadır (Gujarati,1999:726-727).

Tablo 1. Birim Kök Testlerinin Sonuçları

Değişkenler	ADF Test İstatistikleri		PP Test İstatistikleri	
	Sabit	Sabit ve Trend	Sabit	Sabit ve Trend
EMPTY	-2,40 (0,14)	-2,21 (0,46)	-3,24 (0,02)	-3,56 (0,04)
Δ EMPTY	-9,85 (0,00)	11,57 (0,00)	-7,72 (0,00)	-13,54 (0,00)
FDI	-2,22 (0,19)	-3,94 (0,01)	-3,24 (0,02)	-5,51 (0,00)
Δ FDI	-9,94 (0,00)	-9,81 (0,00)	-12,78 (0,00)	-12,58 (0,00)
CPI	-1,58 (0,48)	-2,78 (0,21)	-6,59 (0,00)	-2,96 (0,154)
Δ CPI	-3,27 (0,02)	-4,26 (0,01)	-2,89 (0,05)	-4,17 (0,01)
REXC	-117,21 (0,00)	-116,01 (0,00)	-70,18 (0,00)	-69,28 (0,00)

Değişkenlerin durağan sayılabilmesi için %1 düzeyinde durağan olmaları gerektiği varsayılmıştır.

Tablo 1’de analizde kullanılacak değişkenlere ait birim kök testlerinin sonuçları yer almaktadır. Sonuçlara göre modelde bağımlı değişken olarak kullanılan EMPTY serisinin ilk farkında durağan olduğu görülmektedir. Modelin bağımsız

değişkenleri FDI ve TUFE serileri de ilk farkında durağanken REXCH serisi seviyede durağandır. Serilerin durağanlık düzeyleri farklı olduğu için modelin eşbütünleşme analizinde ARDL yöntemi kullanılmalıdır.

Modelde kullanılan değişkenlerin durağanlık düzeylerinin aynı olması durumunda seriler arasındaki eşbütünleşme ilişkisi Engle ve Granger (1987) ve Johansen (1988) ve Johansen ve Juselius (1990) eşbütünleşme testleri ile incelenebilir. Serilerin farklı düzeylerde durağan olması durumunda ise seriler arasındaki eşbütünleşme ilişkisi sınır testi ve ARDL yöntemi ile araştırılabilmektedir. Sınır testi ile seriler arasında uzun dönemli ilişkinin varlığı test edilmektedir. Pesaran vd. (2001) tarafından geliştirilen sınır testinin, seriler arası uzun dönemli ilişkinin var olduğuna yönelik sonuçlar vermesi halinde Pesaran ve Shin (1997)'in geliştirdiği ARDL yöntemi, değişkenlerin uzun dönem ve kısa dönem katsayılarını hesaplamaktadır.

Değişkenler arası uzun dönemli ilişkilerin varlığının sınanmasında kullanılacak olan sınır testinin uygulanabilmesi için ihtiyaç duyulan ve p olarak ifade edilen uygun gecikme uzunluğunun seçiminde ise genellikle Akaike ve Schwarz bilgi kriterlerinden faydalanılmaktadır. Ayrıca bu bilgi kriterleri tarafından önerilen gecikme uzunlukları ile tahmin edilen modellerde otokorelasyon sorununun olup olmadığı, Breusch-Pagan Lagrange çarpanı (LM) yardımıyla kontrol edilmektedir. Bunlara yönelik sonuçlar Tablo 4'te özetlenmiştir.

Tablo 2. Sınır Testi İçin Gecikme Sayısının Belirlenmesi

Gecikme Sayısı (m)	AIC	SIC	LM
1	3,0316	3,3560	2,8123 (0.093)
2	2,5054	2,9969	2,8517 (0.091)
3	2,3460	3,0080	9,6740 (0.001)
4	1,8674	2,7033	1,1184 (0.290)*

Not: AIC ve SIC kriterlerine göre otokorelasyonsuz en küçük değeri veren gecikme sayısı 4 olarak görülmektedir. Parantez içindeki değerler ise olasılık değerlerini vermektedir.

Tablo 3. Sınır Testi Sonuçları

Sınır Testi Sonuçları				Anlamlılık Düzeyinde Kritik Değerler					
k	F _{iv}	F _v	t _v	F _{iv}		F _v		t _v	
3	25,56852	30,79939	-10,8698	Alt Sınır	Üst Sınır	Alt Sınır	Üst Sınır	Alt Sınır	Üst Sınır
				4,23	5,29	4,01	5,07	-1,95	-3,3

TV: Sabitli-Trendli modelde, bağımlı değişkenin seviye değerlerine ait katsayının t istatistiğidir.

Tablo 3'teki sınır testi sonuçlarına göre hesaplanan test istatistiklerinin Pesaran (2001)'deki üst kritik değerleri %5 anlamlılık düzeyinde aştığı görülmektedir. Bu sonuç analize konu olan değişkenler arasında uzun dönemli bir seviye ilişkisinin olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla uzun ve kısa dönem ilişkileri belirlemek üzere ARDL modeli şu şekilde kurulabilmektedir. Uzun dönemli ilişkinin tespiti için kurulan ARDL modeli şu şekilde ifade edilmektedir:

$$\sum_{i=0}^p (4t \ln \text{re} x_{t-i} + u_t$$

2)

24

Tablo 4. ARDL Modeli Uzun Dönem Katsayıları (2,0,1,0)

Değişken	Katsayı	Std. Hata	t-istatistiği
FDI	0,0432	0,0971	0,444
CPI	-1,5580	0,4447	-3,5034
REXCH	4,7798	1,0188	4,6914
C	-28,933	11,6430	-2,4850
Tanısal Testler			
R^2 : 0.865248	F-İst: 23.5437 (0.000)		D.W. İst: 2.03

Uzun dönem ARDL modelinin sonuçları modelde herhangi bir ekonometrik problemin olmadığını göstermektedir. Ampirik sonuçlara göre, doğrudan yabancı yatırımların istihdamı pozitif yönde etkilediği görülmektedir; ancak bu sonuç istatistiksel olarak anlamsızdır. Dolayısıyla Türkiye için doğrudan yabancı yatırımların istihdam üzerinde etkisiz olduğu söylenebilir. Modeldeki diğer bağımlı değişkenlere bakıldığında ise, tüketici fiyatları endeksinin uzun dönemde istihdam üzerinde negatif yönde, reel efektif döviz kurunun ise pozitif yönde bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Tüketici fiyatları endeksindeki artışın gelecekteki enflasyona dair belirsizliği artırarak özel kesimin yatırım yapma ve personel istihdam etme isteğini azalttığı düşünülmektedir. Reel efektif döviz kurundaki artış TL'nin yabancı paralar karşısında değer kazandığını ve Türkiye ekonomisinin dış dünyayla ticari ilişkilerinde rekabet gücü kaybına uğradığını göstermektedir. Bunun yanında, böyle bir ortamda yatırımcıların Türkiye ekonomisiyle ilgili iyimser beklentilere sahip olduğu ve buna paralel olarak istihdam düzeyini artırdıkları sonucuna da ulaşılabilmektedir. Daha açık biçimde ifade etmek gerekirse, istihdam düzeyine etkileri açısından özel sektör yatırımcıların iyimser beklentileri Türkiye ekonomisinin yaşadığı rekabet gücünden baskın durumdadır.

Değişkenler arasındaki kısa dönem ilişkiyi inceleyen ARDL yaklaşımına dayalı hata düzeltme (ECM) modeli ise şu şekilde oluşturulmaktadır:

yatırımlarının Türkiye'deki istihdam düzeyini etkileyip etkilemediği incelenmiştir. Birim kök testleriyle serilerin farklı düzeyde durağanlığa sahip olduğunun tespitinin ardından, uzun dönem ve kısa dönem katsayılarını tespit etmek için Peseran vd. (1999) tarafından geliştirilen ARDL yaklaşımından yararlanılmıştır.

ARDL yönteminin sonuçlarına göre, doğrudan yabancı yatırımlar istihdam düzeyini ne uzun dönemde ne de kısa dönemde arzu edildiği gibi pozitif etkilemektedir. Bu sonuç, aynı konuda çalışma yapan Ekinci (2011), Saray (2011) ve Sandalcılar (2012)'nin bulduğu sonuçlarla paralellik göstermektedir. Bu yazarların da belirttiği üzere, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının istihdamı etkilememesinin nedeni Türkiye'ye gelen doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının daha çok satın alma ve birleşme faaliyetlerinden oluşmasıdır. Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının istihdam düzeyini olumlu yönde etkilemesinin yolu ise Türkiye ekonomisinin yabancı yatırımcıların yeni tesisler kurması olarak tanımlanan yeşil alan yatırımları çekmesidir.

KAYNAKLAR

Ajaga, Elias & Peter Nunnenkamp. *“Inward FDI, Value Added and Employment in US States: A Panel Cointegration Approach”*, Kiel Institute for the World Economy, May 2008, 1-22.

Chang, Shu Chen. *“The Interactions among Foreign Direct Investment, Economic Growth, Degree of Openness and Unemployment in Taiwan”*, Applied Economics, 39:13, 2007, 1647-1661.

Dickey, David A. & Wayne A. Fuller. *“Likelihood Ratio Statistics for Autoregressive Time Series with a Unit Root”*, Econometrica, 49:4, 1981, 1057-1072.

Ekinci, Aykut. “Doğrudan Yabancı Yatırımların Ekonomik Büyüme ve İstihdama Etkisi: Türkiye Uygulaması (1980-2010)”, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, 6:2, 2011, 71-96.

Engle, Robert F. & Clive W. J. Granger. “Co-integration and Error Correction: Representation, Estimation, and Testing”, *Econometrica*, 55:2, 1987, 251-276.

Ernst, Christoph. “The FDI-Employment Link in a Globalizing World: The Case of Argentina, Brazil and Mexico”, *Employment Strategy Papers*, 17, 15 Kasım 2005.

Gujarati, Damodar N. *Temel Ekonometri*, Literatür Yayıncılık, çev. Ümit Şenesen ve Gülay Günlük Şenesen, 4. Basım, İstanbul, 2006.

IMF (2013). *International Financial Statistics*, <http://www.imf.org/external/pubs/cat/longres.cfm?sk=397.0>, [İndirme Tarihi: 01.05.2013]

Jayaraman, Tiru K. & Baljeet Singh. “Foreign Direct Investment and Employment Creation in Pacific Island Countries: An Empirical Study of Fiji”, *Asia-Pacific Research and Training Network on Trade Working Paper Series*, 35, Mayıs 2007.

Johansen, Soren. “Statistical Analysis of Cointegration Vectors”, *Journal of Economic Dynamics and Control*, 12:2-3, 1988, 231-254.

Johansen, Soren & Katarina Juselius. “Maximum Likelihood Estimation and Inference on Cointegration-With Applications to the Demand for Money”, *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 52:2, 1990, 169-210.

Mickiewicz, Tomasz; Radosevic, Slavo & Urmas Varblane. (2000), “*The Value of Diversity: Foreign Direct Investment and Employment in Central Europe During Economic Recovery*”, University of Tartu-Faculty of Economics and Business Administration Working Paper Series, 2, 2000.

Peker, Osman & İsmet Göçer. “*Yabancı Doğrudan Yatırımların Türkiye’deki İşsizliğe Etkisi: Sınır Testi Yaklaşımı*”, Ege Akademik Bakış, 10:4, Ekim 2010, 1187-1194.

Peseran, M. Hashem & Yongcheol Shin. “*An Autoregressive Distributed Lag Modelling Approach to Cointegration Analysis*”, Symposium at the Centennial of Ragnar Frisch, Oslo, 3-5 Mart 1997.

Peseran, M. Hashem; Shin, Yongcheol & Richard J. Smith. “*Bounds Testing Approaches to the Analysis of Level Relationships*”, Journal of Applied Econometrics, 16:3, 2001, 289-316.

Phillips, Peter C. B. & Pierro Perron. “*Testing for a Unit Root in Time Series Regression*”, Biometrika, 75:2, 1988, 335-346.

Sandalcılar, Ali Rıza. “*Türkiye’de Yabancı Doğrudan Yatırımların İstihdama Etkisi: Zaman Serisi Analizi*”, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 26:3-4, 2012, 273-285.

Saray, M. Ozan. “*Doğrudan Yabancı Yatırımlar-İstihdam İlişkisi: Türkiye Örneği*”, Maliye Dergisi, 161, Temmuz-Aralık 2011, 381-403.

TCMB (2013). *Elektronik Veri Dağıtım Sistemi (EVDS)*, <http://evds.tcmb.gov.tr/>, [İndirme Tarihi: 01.05.2013]

TÜİK (2013). *Temel İstatistikler*,
<http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>, [İndirme Tarihi: 01.05.2013]